

Prof. Křen

Dámy a pánové,

Hovořit o německé menšině v České republice musí začít její stručnou charakteristikou. Je to menšina malá, padesát až šedesát tisíc; možná, že se podobně, jako v Polsku rozroste, ale ani při největších odhadech růstu nepůjde asi o menšinu příliš velkou. Druhý znak, jímž se vyznačuje, je to, že je rozptýlená. V jediném okrese, kde je větší podíl Němců, tvoří, pokud se nemýlím, osm procent obyvatelstva; v České republice nemáme žádnou vesnici, která by byla převážně německá. Nadto je tato menšina silně smíšená. Její velikost, životní styl a rozptýlenost vede k tomu, že má jen malou kapacitu uzavírat sňatky ve svém rámci. Proces asimilace pokračuje tak velmi rychle, zvláště je-li její věkové složení relativně nepříznivé, t.j. má velký podíl starších ročníků. Kromě toho zčásti jako důsledek této situace a zčásti jako důsledek nedobrého osudu této menšiny po roce 1945, je mezi lidmi, kteří se za Němce považují, velmi slabá znalost němčiny. S jistou nadsázkou lze říci, že čím více jsou představitelé německé menšiny nacionálně radikálnější, tím méně obvykle umějí německy a tím nejradikálnějším je třeba při styku s Němci překládat. Nadto je německá menšina chráněna velmi silně ustanoveními československo-německé smlouvy z roku 1992 a je ze Spolkové republiky podporována.

S podporou německé menšiny, která je smlouvou legitimována se samozřejmě v určitých politických kruzích v Německu spojují plány, které jsou dosti pochybné. Je to představa rekonstrukce bývalé německé menšiny a na to vázaná teorie, podle níž se tato menšina charakterizuje jako Volksguppe - a Volksguppe má právo na sebeurčení bez ohledu na to, jaký má názor "hostitelská země".

Skutečnost, že německá menšina je menšinou našeho největšího a nejmocnějšího souseda, jí samozřejmě dodává významu. A stejně tak jí dodává významu její historické pozadí. Je zbytkem téměř třetinového osídlení českých zemí, které skončilo v roce 1945.

Tato skutečnost nutí při úvahách o německé menšině vracet se zpátky do historie. První tze: tento problém není problémem sedmi set let, nýbrž je to

problém posledních dvou set let. Dokud platil středověký pojem teritoriálního národa, nehrál národnostní problém příliš velkou roli, a německy mluvící šlechta či německy mluvící měšťané se přirozeně cítili součástí českého - němčina to může vyjádřit lépe, totiž "böhmisch" - politického národa. Problém vzniká až v devatenáctém století. V roce 1843 Franz Schuselka, představitel moravských Němců, vystoupil se stanoviskem, že bohemismus, který do té doby převládal v mínění české společnosti, končí, a že nyní je nutno říci buď Čech či Němec - a třetí možnost neexistuje. Tento rozkol či národnostní rozdělení je přirozený proces v devatenáctém století, a netýká se jen Českých zemí, byť těch se týká jako jedné z prvních. Platí totiž teze známého rakouského autora Redlicha, že Čechy jsou kolébkou národnostní otázky v Evropě a jsou její školou, neboť národnostní problém se v Českých zemích vyvinul historicky jako jeden z prvních v Evropě.

Literatura o této otázce je obsáhlá, ale příliš často sklouzává k tomu, že líčí více méně jen dějiny Čechů. Historikové přitom stále častěji docházejí k názoru, že hlavní komplikace tohoto vztahu tkvěla spíše na německé straně, u česko-moravsko-slezských Němců, jejichž národní identita byla od samého začátku krajně nejistá, nepevná a podléhala velmi silným změnám. Kým oni byli? Byli českými Němci, moravskými Němci, slezskými Němci nebo Slezany, byli německými Rakušany nebo rakouskými Němci, byli Němci vůbec? K tomu má němčina dodnes umělý termín Gesamtdeutschtum, poněvadž historicky, resp. politicky takový útvar vlastně nevznikl.

Oba partneři tohoto konfliktního společenství (titul mé knihy se obecně ujal i v Německu) tvořili menšinu, Němci v českých zemích a Češi v Rakousku a obojí se cítili menšinou právem. To byla jedna z největších komplikací vzájemných vztahů, potencovaná zmíněnou nejistotou německé identity, jejímž dokladem je jazyk. Tito Němci až do dvacátých let našeho století neměli společný název. Jazyk odhaluje velmi mnoho z reálné skutečnosti, kterou německé obyvatelstvo v českých zemích velmi těžce prožívalo. Zde je třeba upozornit na optický omyl českého pohledu. Češi vidí v Němcích velký, mocný, bohatý národ atd., ale neuvědomují si dostatečně, že němečtví je velmi pluralitní celek, v němž jsou části, které cítí naprosto jinak, které se - jak tomu bylo např. v českých zemích - cítily, ať oprávněně či neoprávněně, celá dlouhá desetiletí tou částí obyvatelstva, která je mocensky na ústupu, která je v nebezpečí, že se z nich stanou, jak znělo okřídlené heslo

německých nacionálů, služebníci svých bývalých služebníků.

Poprvé se zdálo Němcům, nebo spíš jejich nacionální reprezentaci, že je jejich problém vyřešen - během první světové války vzniklým konceptem "Mitteleuropy", představou jejich zapojení do německého celku.

Ve skutečnosti se však při vzniku Československa dostali českomoravští Němci do situace, které se jejich nacionalističtí mluvčí dlouhá desetiletí obávali: do pozice menšiny ve státě svých starých národnostních rivalů, tj. Čechů. Na to také německá politika - tentokrát lze mluvit o německé politice, nikoliv jen o jejíj nacionální části - reagovala integrálně, tj. nejen snahou stát se součástí "Mitteleuropy", svazku Německa a Rakouska, který by byl německy ovládnán, ale myšlenkou státoprávního spojení s Rakouskem a spolu s ním s Německem - tedy "Anschluss".

Změna, která nastává po říjnu 1918, byla hluboká. Byl to velký předěl v dějinách tohoto česko-německého konfliktního společenství, protože poprvé šlo o rozdělení českých zemí, které až do té doby bylo uvažováno nanejvýš jako dělení administrativní. Tentokrát se jednalo o rozdělení státoprávní. To mělo za následek, že se česká strana cítila životně ohrožená a mezi českým a německým sebeurčením se vytvářel naprosto zjevný rozpor. Maximální německé sebeurčení vylučovalo sebeurčení české a maximální české sebeurčení vylučovalo sebeurčení německé. Historie ovšem není logická a tento rozpor, který byl neřešitelný, naprostý a úplný, se nakonec podařilo jakž takž vyřešit, a to kupodivu velmi brzy. Přinejmenším od roku 1920 se vytváří nová koncepce politiky českomoravských Němců, označovaná jako aktivismus, která vlastně nebyla ničím jiným než obdobou toho, co česká politika provozovala od 80. let 19. století v Rakousku, co neslo název pozitivní politiky a co bohužel v našem historickém obrazu buď vymizelo nebo je falešně reprodukováno. To ovšem nechci rozebírat, chci zůstat u německé politiky a u situace v letech 1920 - 1921. Tehdy se vytváří představa či koncept politického aktivismu, tj. koncepce, která chce nastolit určitý model soužití nebo aspoň modus vivendi mezi Čechy a Němci.

Z toho vyplynuly podstatné konsekvence. Je to totiž počátek procesu národní integrace, t.j. vytváření společné identity, vytváření jedné národní skupiny Němců, žijících v Československu. Tento integrační proces nebyl stimulován pouze faktory negativními, tj. konfrontací s Čechy a s Československem, ale má velice významné

a bohužel stále nedoceňované faktory pozitivní. Byl to hospodářský prospěch, který mělo také německé obyvatelstvo z existence hospodářské jednoty českých zemí, mělo stimulu i v demokratických vymoženostech první republiky, která rozšířila sféru politických svobod. To vedlo k pozoruhodnému jevu, k jakémusi národnímu obrození těchto Němců. Jejich, do té doby celkem laxní a nejistá identita, se krystalizuje. Názorným příkladem pro to je německá menšina na Slovensku, karpatsí Němci, která prochází v průběhu existence Československa jakousi obnovou, národním obrozením, když předtím byla téměř maďarizována.

Rád bych zdůraznil jednu věc, která nebývá doceňována, že totiž českoslovenští Němci představovali v meziválečném období vlastně nejdemokratičtější část celého Německa, mohu-li použít tento staronacionální pojem. Československá demokracie byla mnohem pevnější než rakouská, a také mnohem pevnější než výmarská, a českoslovenští Němci byli také jejími spolutvárci. Tato demokracie vznikla samozřejmě z české iniciativy a českými státoprávními akty, ale její život byl podmiňován a spolutvořen též Němci, především Němci aktivistickými. Naproti tomu *opozice proti této politice*, tzv. *negativismus*, *protičeskoslovenská nacionální koncepce*, která odmítala Československo, byla vždy spojena s autoritativními tendencemi, někdy až fašistickými či fašistoidními.

Mluví-li se v této souvislosti o integračním procesu českých, moravských, slezských či karpatských Němců, dokladem je zase terminologie. Poprvé se začíná pro ně užívat společný název, jako v národní terminologii, umělý. Pojem "sudetský" byl poprvé použit moravským nacionálním poslancem Franzem Jesserem v roce 1901. Byla to výpůjčka z geografie, ale nepřesná, protože geografický pojem "Sudety" se nekryje s územími, která tito Němci osídlili. Ale to není žádná zvláštnost, že národní terminologie, včetně názvů národů, se utváří takovým způsobem, a pojem "sudetský" není v tomto smyslu ničím vyjímečným. Je to pojem, který odráží skutečnost, že se začíná vytvářet společná národní identita těchto Němců. Tento proces utváření sudetského německví souvisí velmi úzce s (pro nás těžko pochopitelnou, ale přesto pochopení nutnou) skutečností, že německé etnikum v Evropě je neobyčejně složité, ze všech velkých národů Evropy určitě nejsložitější. Německá integrace nebyla nikdy tak jednoduchá, jako je tomu např. v prostředí českém, kde rozdíl mezi českými a moravskými Čechy jsou ve srovnání s rozdíly, které existují uvnitř německví, naprosto bezvýznamné; stejně tak

vidí Němci i rozdíl mezi Čechy a Slováky. Formování sudetského německví souviselo těsně s určitou představou německví vůbec, t.j. s představou pluralitního německví, Němců, kteří jsou Němci a zároveň Bavyři, zároveň Sasy, zároveň sudetskými Němci, Slezany atd., něco, k čemu nesnadno najdeme u jiných evropských národů obdobu.

Zajímavá je v této souvislosti reakce češtiny. Čeština pojem sudetští Němci nepřijímala snadno, ale rozpačitě. První republika vymyslela pojem "naši Němci" - pojem, který mohl být chápán paternalisticky a nepřátelsky, nebo mohl být chápán tak, jak ho razil třeba Kamil Krofta, totiž jako pojem vstřícný - to jsou také naši lidé, naši občané. V každém případě česká jazyková reakce svědčí o mnohých skutečnostech českého povědomí, nejen jazykového, ale i duchovního, které si s tímto problémem nevědělo rady. Svůj podíl na tom jistě měla i skutečnost, že pojem sudetští Němci byl nejdříve ražen v nacionálních a nacionalistických kruzích a teprve později a s určitými rozpaky akceptován v kruzích aktivistických, které až do roku 1933 v německém táboře měly velkou politickou převahu. Tyto pojmy a procesy národnostní a jazykové odrážely složitou a rozpornou situaci, která vznikla. Velká většina Němců, a to i Němců aktivistických, se neidentifikovala dokonale s Československou republikou, ale směřovala k jakémusi modu *vivendi*. Tady nastupuje myšlenková figura, která je nesmírně důležitá, totiž srovnání s Čechy v Rakousku. Také Češi v Rakousku se ne zcela identifikovali s Rakouskem a jeho státní ideou, ale nacházeli a usilovali o alespoň minimálně uspokojivý modus *vivendi*. Pokud jde o sudetské Němce a Československo, máme jeden podstatný doklad, totiž skutečnost, že na rozdíl např. od Polska, kde po roce 1918 došlo k velkému exodu Němců (podle německých pramenů více než 800 tisíc), v Československu neexistovala téměř žádná německá emigrace. Životní poměry zdejších Němců zjevně nebyly takové, aby museli Československo opouštět.

V této souvislosti jsou u nás rozšířeny přepjaté představy o národním soužití, které pramení už z 19. století a které se potom staly součástí komunistické doktriny a frazeologie. Jsou to představy o bratrství národů atd. Myslím, že tyto představy jsou přepjaté, deformované, zcestné. Dovedu si představit přátelství a bratrství mezi lidmi, rodinami, ale mezi národy jako celkem si je představit nedovedu. Myslím si, že zde je nutné nasadit kritérium, které ostatně vzniklo v průběhu národnostního vývoje českých zemí a které nejlépe formuloval český politik Josef Kaizl: My se

nemusíme milovat, stačí, když se naučíme spolu vycházet. Domnívám se, že toto střízlivé, realistické kritérium je možné použít na celou národnostní problematiku ve střední Evropě. Představa, že by bylo možné dojít k jakémusi definitivnímu řešení je, myslím, falešná. Vždycky vzpomínám na rozmluvy s moudrým slovenským spisovatelem Dominikem Tatarou, který říkal: "Žádné konečné řešení národnostní otázky neexistuje. Jediným řešením je tuto otázku neustále řešit". To, domnívám se, je naprosto podstatný moment, který neplatí jen pro německou otázku. Myslím, že je třeba z našich úvah vyloučit představu, že existuje nějaké definitivní a ideální řešení. Platí ono středoevropské, že vítězství nemá příliš mnoho smyslu - Überleben, das ist alles, přežít, najít modus vivendi. Národnostní otázky nejsou povětšinou absolutní podobě řešitelné, nebo jsou řešitelné jen v dlouhých historických vlnách, jejichž konce nejsme schopni dohlédnout. To, co můžeme udělat, co je reálné, co bylo reálné i v Rakousku, co bylo reálné v první republice a co je reálné i dnes - je tedy alespoň snesitelná forma soužití, nezbytně otevřená vůči změnám.

V neprospěch úplného vyřešení svědčí i historie třicátých let, předěl, který nastal s nástupem Hitlera a který byl spojen právě s ideologií definitivního, konečného a ve svých důsledcích nelidského a brutálního řešení. Ta vytvořila naprosto nové podmínky pro vztah mezi Čechy a sudetskými Němci. Jde o představu, že odpadla jakákoli společná základna pro řešení problému, a že se tento problém musí řešit buď v ten či onen prospěch: boj na život a na smrt. Tato situace se formuje již ve třicátých letech, již před Mnichovem. Sudetští Němci, reprezentovaní Henleinovou stranou, formují nejdalekosáhlejší národnostní program autonomie v českých zemích. Karlovarský program z dubna 1938 a způsob jeho formulace byl však jen zástěrkou pro hitlerovský plán obsazení a zničení českých zemí. Stejně ale tomu bylo i z české strany: ta na to odpovídá známými čtyřmi Benešovými a Hodžovými plány. Tyto plány vycházejí Němcům nejdalekosáhleji vstříc. Tam česká politika šla tehdy ve své vstřícnosti německým požadavkům nejdál, ale ne protože národnostní otázku řešit takto chtěla. Chtěla dokázat západním mocnostem, že Československo je ochotno ke krajním ústupkům s cílem nikoli vyřešit otázku (která se již tehdy českým politikům jevila jako neřešitelná), nýbrž udržet si spojení s západních mocností a podporu pro případné střetnutí. Zde (léto 1938) se stanoviska obou stran zdánlivě nejvíc sblíží, a toto sblížení je zároveň úvodem k tomu, že se obě

stanoviska ve skutečnosti nejvíc od sebe vzdálila. Problém nadto nabývá z nových dimenzí - globalizuje se. Přestává být jen problémem Čechů a sudetských Němců, ale stává se zároveň problémem celé Evropy. Vývoj, který následoval tomto rozchodu, byl rozchodem téměř úplným, který překročil všechny dosavadní hranice. Těžký psychologický rozpor dokázala historie ještě za války vystupňovat - nejprve rozdílnou reakcí obou komunit na události Mnichova a 15. března, jedné straně český smutek, hněv a nenávisť a na druhé straně euforie v pohraní nelze však přitom zapomenout na 25 tisíc demokraticky smýšlejících Němců, kteří buď emigrovali nebo byli v koncentračních táborech či byli po dlouhá léta pod policejním dohledem. Připojení pohraničí k Německu - vytvoření Sudetengau - velice složitý problém, jehož komplikace se tamní německé společnosti začaly objevovat až později. Spojení s Německem, zdánlivé naplnění absolutního ideálu německých nacionalistů, že se konečně vrátí do náruče matky Germánie, bylo spojeno nejenom s politickými, ale také národnostními ztrátami. Sudetští Němci jedva se integrovali, jedva se z nich stala národnostní skupina - a ten proces nebyl zcela ukončen - byli okamžitě atomizováni. Sudetengau zdaleka nezahrnoval všechny sudetské Němce: šumavští a jihomoravští Němci byli odloučeni připojením k rakouským župám (Donau und Alpengauen), slezští byli též odtrženi. Nacistická glajchšaltace je zbavila celé řady národně politických vymožeností. Společenská činnost, bohatý tisk, politické strany - to všechno, co patřilo k podstatě této činnosti německých Němců, bylo zlikvidováno. Navíc se dostávají - řečeno s lehkou nadsázkou - do pozice Němců druhořadých. Typickým příkladem je nacionální centrum Reichenb. Liberec: liberecký starosta se stal Oberbürgermeisterem s funkcí reprezentativní; Bürgermeisterem se všemi pravomocemi se stal Němec z Lipska. To je velmi typické; tito Němci byli dokonce svým způsobem proskribováni i v německé armádě, považováni za méně spolehlivé apod.

Jde o oblast, kterou česká ani německá historiografie nepopsala. Není jediná práce, která by pojednávala o osudu Sudet za druhé světové války. Jsme uprostřed bílého místa a jsme odkázáni na nepřímé důkazy, na neúplné informace a hypotézy. Lze považovat za jisté, že ztráty, jež sudetští Němci připojením zaznamenali, byly přinejmenším až do roku 1942 zakryty všeobecnými Hitlerovými úspěchy. Co ale pak, když se začala rýsovat perspektiva porážky?

Bojovné sudetoněmecké bojovné heslo "Es kommt der Tag" začíná asi nabývat jiného smyslu. Heslo je odvozeno z Freiligrathovy básně (německý demokratický básník 19. století) a ty verše znějí: "Es kommt die Stunde, es kommt der Tag, wo du an Gräbern stehst und klagst." (Přijde hodina, přijde den, kdy budeš stát nad hroby a budeš želet). Je docela pravděpodobné, že u Němců se vytvořil nejen pocit zklamání, pocit obav z následků porážky a pomsty potlačených, ale že vznikla možná i představa, aspoň u jejich části, místo "Heim ins Reich", "Heim in die Tschechoslowakei". A to ve chvíli, kdy česká veřejnost o tom nevěděla a poněvadž byla dokonale oddělena. Ale tato skutečnost neprojevila a nemohla se tam projevit (nacistická diktatura byla nejtvrdší od podzimu 1944 do jara 1945); nikdy neměl nacismus tak dokonalou kontrolu nad německou společností jako právě v tomto posledním období války, což velmi ztěžovalo už beztak slabý odpor vůči nacismu. Ale česká společnost se též už mezitím k tomu, co by byla ráda slyšela za Mnichova, stala hluchou. I kdyby se větší projevy odporu z pohraničí ozvaly, jako že se tak nestalo, patrně by neměly ohlas. Zde psychologicky došlo k odcizení obou 700 let společně žijících etnik, spojených nesčetnými svazky a příbuzenstvím - my Češi nemáme za nejbližší příbuzné Slované, ale právě tyto Němce. Pro sudetské Němce na druhé straně nebyli nejbližšími příbuznými ani alpské Němci, ani severní Němci, nýbrž Češi. Psychologické (i jiné) odcizení až do nejmenších podrobností ve struktuře kulturního, politického života blízkých a příbuzných celků dosáhlo v r. 1945 bodu, který je, myslím, v dějinách velmi řídký.

Co bych rád zdůraznil je skutečnost, že toto odcizení po válce dlouho přetrvává. Ani sudetští Němci, ani Češi nevědí moc o tom, jaké byly osudy těch druhých po válce. Němci mají tyto otázky daleko více zpracovány než my. Bolestí odchodu sudetských Němců do Německa nebyl jen vlastní odsun. Odmyslíme-li nepěknou éru divokých odsunů, s kterou nelze souhlasit, vlastní odsun proběhl poměrně spořádaně, což není žádná zvláštní česká zásluha; bylo to tak proto, že cesta byla krátká: stačilo několik hodin, aby se přejelo do vedlejšího Bavorska, Saska atd. Co my Češi obvykle neznáme je, že integrace těchto "Vertriebene" (vyhnanců) - tak se jim začalo říkat až dost dlouho po válce - byl nesmírně bolestný proces, v němž zátěž bylo dokonce i příbuzenství. Oni byli Němci, mluvili německy, ale jinou němčinou. Byli často jiného vyznání, měli jiný životní styl. Psychologické výzkumy těchto skutečností, které byly provedeny za posledních 20 let ukazují, že to byla

nejen bída v poválečném Německu a přirozená neochota domácího obyvatelstva přijmout tyto uprchlíky ve chvíli, kdy samo žilo pod hranicí životního minima, ale ni překážkou byla dokonce i národnostní stránka integrace do Německa. Z hloubkových interview, která se s vystěhovanými Němci dělají, se ukazuje, že teprve v polovině šedesátých let, po dvaceti, pětadvaceti letech začínají mluvit o tý Německu, o nových místech, kde sídlí, jako o svém domově.

Výkon, který sudetští Němci podali je v Německu a Rakousku vysoce oceňován jako jeden ze zdrojů německého hospodářského zázraku. Tato zoufalá snaha vykořeněných lidí najít si a vybudovat obrovským úsilím novou existenci, tento výkon je potencován ještě politicky. Oni se nikdy nestali něčím na způsob Palestinců: nezůstali v táborech. Německo je sice integrovalo z nouze a z nařízení spojenců, ale oni nezůstali jako trvalá, bolavá rána evropského pořádku, podobná su-palestinskému hnutí na Blízkém Východě, byť i byla celá dlouhá období, kdy to politická reprezentace sudetských Němců s Palestinci nacházela společnou řeč a sympatie: "Recht auf die Heimat", to je také heslo Palestinců. Zde je též jeden ze zdrojů toho, že se mezi sudetskými Němci projevovala relativně menší sebereflexe, a to, čemu Němci říkají "Vergangenshebewältigung", zvládnání minulosti. Považovali se za dvakrát potrestané - jednak jako všichni Němci, kteří byli po léta zbaveni práv, ale oni navíc ještě tím, že byli vyhnáni ze svých domovů.

S tím souvisí i závažné politické proměny na sudetské politické scéně, které jsou přetěž dokladem a projevem integrace. Politická struktura sudetoněmecká se po roce 1945 změnila. Nebyla to už táž politická struktura, jaká existovala za první republiky. Do popředí vystoupily křesťanské elementy, které jsou reprezentovány su- např. Ackermanngemeinde. Sudetští Němci byli v minulosti dosti nábožensky je- vlaštní, křesťanskosociální hnutí nemělo příliš velký podíl na sudetském politickém životě. Po válce však nyní při stálém, stejně vysokém podílu socialistů reprezentovaných v Německu SPD a mezi sudetskými Němci "Seligergemeinde", byl a je podstatně posílen křesťanský element - politická struktura sudetských Němců se jed- tedy přizpůsobuje politické struktuře poválečné Spolkové republiky, snad jen s tím jed- rozdílem, že se mezi sudetskými Němci nachází málo stoupenců FDP; tento tábor do- je nahrazen jiným, starými nacionály, nejednou s nacistickou, henleinovskou se- minulostí; ti se sdružují v tzv. Wittikobund.

Posledním bodem, o kterém bych se chtěl zmínit, je současná situace sudetského německví. V roce 1949 byla založena "Sudetendeutsche Landsmannschaft", krajanstvo. Z víc než tří milionů sudetských Němců má asi sto tisíc členů, přičemž znalci vyslovují pochyby i o velikosti této členské základny; v roce 1989 měl týdeník "Sudetendeutsche Zeitung" náklad asi 8 000 výtisků. V současné době stoupl asi na 12 000, ale pořád pokrývá jen nepatrný zlomek těch sudetských Němců, kteří v Německu existují. Jejich někdejší politická reprezentace, "strana a vyhnanců" (BHE), jednu chvíli v padesátých letech dosti silná, zmizela v krátku z o politické scény - nepochybně důsledek pokroků integrace. Jakousi náhražkovou reprezentací sudetských Němců se pak stalo tzv. krajanstvo.

To souvisí s další okolností, s určitou státoprávní konstrukcí, danou tím, že sudetští Němci byli prohlášeni čtvrtým kmenem bavorského Svobodného státu. Je to konstrukce velice podivná, jednak proto, že ne že všichni sudetští Němci jsou v Bavorsku (i když jejich největší skupina v Bavorsku je soustředěna), jednak proto, že se etnografický celek politizuje a institucionalizuje, a to zvláštním, anachronickým způsobem: Svobodný bavorský stát není konstruován ani jako - dnes zavrhaný - stát národní, nýbrž dokonce jako stát kmenový. To je v současné integrující se Evropě podivuhodná zvláštnost. Kmeny v Bavorsku přitom nemají vlastně demokraticky vytvořené zastupitelstvo. Ačkoli v Německu se provádějí volby na nejrůznějších stupních každou chvíli, v odborech, v pojištění, ve stranách atd., do takového zastupitelstva se nikdy žádné volby nekonaly. Místo toho existuje Landsmannschft, jejíž vnitřní organizace je silně autoritativní. Mluvíci sudetského krajanstva je autoritou na způsob téměř vůdcovského principu. Jakmile je ustanoven, má práva mluvit za celé orgány, které též nikdy vlastně normálně voleny nebyly. To je také problém, který komplikuje politický dialog.

Na druhé straně tento dialog běží už třicet let. Třicet let sem jezdí sudetští Němci a Češi jezdí do Německa, třicet let spolu mluví: v jedné své přednášce prof. Seibt, jeden z největších znalců tohoto problému řekl, že za celou dobu neslyšel ani o jednom vážném lidském konfliktu, který by mezi Čechy a Němci nastal, a to dokonce v takových situacích, kdy přicházejí ke svým bývalým domům. Češi, říká se pak v Německu, obvykle vyšli před dům a když německý návštěvník řekl, že to je jeho bývalý dům, byl pozván na kávu. V mezilidské rovině nejsou zprávy o žádných významných konfliktech.

Jsmo tedy na pokraji složitých problémů, které také něco vypovídají o menšinové problematice. Ta otázka je ovšem politizována. Mezi sudetskými Němci jsou i lidé, kteří si snad představují, že by bylo možné starou německou menšinu v Československu rekonstruovat, znovuvytvořit. To je ovšem sen který se sice prezentuje různou evropskou terminologií, ale je podle mého názoru antievropský, poněvadž jde proti směru integračního vývoje a nebere v úvahu to, co je přirozené (pokud to není násilné), totiž asimilaci; i menšinové právo musí nechat pro tuto možnost prostor. Je docela možné, že německá menšina v České republice předvede to, co předvedly české menšiny v Německu a v Rakousku, tj. že se přirozeným způsobem ve značné míře asimilovaly, anebo alespoň se se svým německým prostředím dobře sžily. Ale stejně tak dobře možné je, že se to nestane a že německá menšina si bude chtít zachovat svébytnost - to je její svaté, i když obtížné (neboť každá menšinová existence je nesnadná) právo, jež má zaručeno naším zákonodárstvím i smlouvou se SRN. Ne, že by se tu nedalo leccos zlepšit, ale v zásadě je to otázka, kde se vyplatí nechat věcem (či vlastně lidem) volný průběh. Ostatně, stane-li se perspektiva multikulturní společností perspektivou evropskou, bude i perspektivou naší, českou - a není to perspektiva, která by šla proti duchu našich dějin. Jejich běh se přece ani zdaleka neskládá jen z konfliktů, především z konfliktů s Němci. Tisíciletí naší historie je též tisíciletím našeho sousedství a soužití s Němci - a není to nejnešťastnější element našeho národního údělu, za jaký se její odedávna snažili vydávat naši národnalové, následující v tom nacionály německé.

To platí ostatně i dnes, i když právě dnes je to pro nás zvlášť obtížné - i my, Češi musíme mít tutéž aspiraci, jakou měli (a úspěšně měli) naši předkové: uplatnit se důstojně v Evropě, vedle Německa, s ním, a ne proti němu. A Německo, skupinu u demokratické Německo nemůže nemít obdobný zájem na stabilitě svého okolí a na dobrých vztazích se svými sousedy, zvláště malými. To je také jedna z klíčových zkoušek schopností demokracie - na obou stranách a u menšin dvojnásob.